

Паўтор як сродак звязнасці і цэласнасці ў публіцыстычных тэкстах к. XIX – п. XX стст.

А. В. Раднянкова

Тэкст, разам са складаным сінтаксічным цэлым, сказам, словазлучэннем, лексэмай выступае ў якасці паўнапраўнага аб'екта лінгвістычнага даследавання [1]. Калі падыходзіць да тэксту як да пабудаванай канструкцыі, то неабходна вылучыць тыя моўныя адзінкі, якія з'яўляюцца яго канструктыўнымі элементамі. "Правільна зразумець твор у цэлым можна толькі пры ўсведамленні кожнага яго адзіна мажлівага элемента.., пры разглядзе мовы твора "пад лінгвістычным мікраскопам, пад павелічальным шклом уважлівасці" [2, с. 12].

Падыход да публіцыстычнага тэксту разглядаемага перыяду як выказанай упарадкаванай паслядоўнасці моўных адзінак, як "сістэмы знакаў" абумоўлівае выдзяленне такіх характэрных рыс тэксту, як звязнасць і цэласнасць [3, с. 11]. Пры разглядзе сучасных тэкстаў аўтары таксама вылучаюць дадзеныя характарыстыкі [4,5], якія адлюстроўваюць змястоўную і структурную сутнасць тэксту, суадносяцца з планам выражэння і планам зместу. І звязнасць, і цэласнасць тэксту звязаны з сістэмна-структурнай арганізацыяй мовы як будаўнічага матэрыялу, з якога ствараецца тэкст.

"Цэласнасць характарызуе тэкст як сістэму ў адзінстве яе элементаў. Звязнасць – як наяўнасць пэўнай структуры тэкставых сувязей, якія забяспечваюць фарміраванне адзінага інфармацыйнага блоку, стварэнне цэласнага вобраза тэксту, што дзейнічае на рэцыпіента" [6, с. 46].

Цэласнасць тэксту выражаецца ў сэнсавым і структурна-тэматычным адзінстве, якое рэалізуе камунікатыўную інтэнцыю тых, хто гаворыць ці піша [7, с. 51]. Цэласнасць тэксту мае псіхалагічную прыроду і маркіруецца лінгвістычнымі сродкамі. Адрозніваюць сэнсавую цэласнасць, якая вызначаецца адзінствам тэмы і падтэм; структурную, якая праяўляецца ў знешніх, экспліцытных сродках сувязі паміж сказамі. Структурная цэласнасць ёсць знешняе выражэнне сэнсавай і камунікатыўнай цэласнасці [8, с. 146].

Звязнасць тэксту абумоўлена лінейнасцю тэксту, што суадносіцца з лінейнай сутнасцю любой іншай адзінкі мовы [9, с. 11] і адносіцца да гарызанталі моўнай сістэмы і таму мае сінтагматычную характарыстыку [10, с. 40-41; 11, с. 146]. Пад звязнасцю разумеецца спосаб арганізацыі ўнутрыўзроўневага адзінства і міжузроўневых пераходаў, якія забяспечваюць ключэнне выказванняў аднаго ў другі. Звязнасць, на думку І. А. Зімняй, "адлюстроўвае характар семантыка-сінтаксічнага руху ў тэксце ад лінейнага прадудцыравання да большай разгалінаванасці сказаў з мноствам сродкаў сувязі, якія развіваюцца як праз суб'ект, так і праз прэдыкат, унутры звышфразавых адзінстваў і паміж імі" [12, с. 125].

Паколькі звязнасць ствараецца разнастайнымі ўнутрытэкставымі сувязямі, якія класіфікуюцца паводле ўзроўневай арганізацыі тэксту, праяўляецца праз структурныя паказчыкі, то і з'яўляецца аб'ектам лінгвістычнага даследавання. Галоўным знешнім паказчыкам структурнай звязнасці і цэласнасці публіцыстычнага тэксту к. XIX – п. XX стст. з'яўляюцца паўторы.

Мэта нашага даследавання – аналіз разнавіднасцей паўтору, вызначэнне іх ролі ў структурнай арганізацыі публіцыстычнага тэксту к. XIX – п. XX стст.

Адным з яркіх паказчыкаў структурнай суадноснасці сказаў пры ланцуговай сувязі, сродкамі стварэння звязнасці структурных частках у вышэй пералічаных тэкстах з'яўляюцца лексічныя паўторы. Дзякуючы паўтораным адзінкам дыскрэтныя элементы, асобныя словы аб'ядноўваюцца ў пэўнае адзінства – тэкст. Паколькі паўтор не ведае семантычных абмежаванняў, то сам па сабе ён стварае сувязь, якая не мае тыповага зместу. Ён звязвае новае выкарыстанне паўторанага слова з папярэднім або з наступным, ствараючы своеасаблівую тканіну перапляценняў.

Амаль сто гадоў аддзяляюць нас ад колішняй Рэчы Паспалітай; сто гадоў, якія цяжка ўрэзаліся ў наш народ, пакінулі пасля сябе сляды, з якімі лічыцца, сто гадоў дзеянняў, сто гадоў пакутаў, сто гадоў думкі [13, с. 53].

Лексічны паўтор – распаўсюджаны прыём у публіцыстыцы к. XIX – п. XX стст. паводле колькасці і разнастайны паводле формы і выражэння эмоцый. Лексічныя паўторы, акрамя звязнасці, выконваюць ролю ўзмацнення сэнсу, эмацыянальнага ўздзеяння на чытача, а таксама надаюць значнасць перадаваемай інфармацыі.

Дык да зброі! Да зброі, верныя сыны сваёй зямлі [13, с. 53]!

У залежнасці ад прыналежнасці да пэўнай часціны мовы паўтарацца могуць назоўнікі, прыметнікі, дзеясловы, прыслоўі, лічэбнікі, напрыклад:

Я быў старшы і меўся быць памочнікам бацькі і мог падняць надруйнаваную гаспадарку. Я мог і хацеў; мог, бо быў вучоны, хацеў, бо не любіў над сабой паноў. Мог і хацеў і...не астаўся [Н.Н. - 1911. - № 50. - с. 650]!

Мелі мы ўжо шэсць ці сем паказаў у цырку нейкага п. Шумана; на кожны паказ каса прадала на тысячы білетаў. Білеты былі адносна дарагія, бо месца ў партэры каштавала 1 р. 25к. [14, с. 142-143].

Дыстантны лексічны паўтор выконвае функцыю звязнасці, аб'ядноўвае асобныя, размешчаныя на пэўнай адлегласці, часткі тэксту, лексічныя адзінкі, спалучае іх паміж сабой, у выніку чаго ўзмацняецца іх сэнсавае значэнне, іх роля ў раскрыцці галоўнай тэмы.

Сустрэкаюцца ў публіцыстычных тэкстах к. XIX – п. XX стст. і **займеннікавыя паўторы**. Займеннікі больш цесна злучаюць сказы паміж сабой, таму што сказы, якія далучаюцца пры дапамозе займенніка, у большай ступені самастойныя па сэнсу.

Чаму ж той самы гаспадар – мужык інакшы на Украіне, у Літве, у Польшчы, на Вальні?

Ён чысты і ахайлівы, і хораша адзеты, ды сыты і вясёлы, а пры рабоці скоры. Чысты і вясёлы яго твар, яго адзетак, як чыста і вясёла яго сем'я, хата і яго вёска. Глянь на яго вёску [Н.Н. - 1911. - № 47-48. - с. 614]. У гэтым прыкладзе назоўнік *гаспадар* з першага сказа заменены асабовым займенікам 2-ой асобы адзіночнага ліку (*ён*). Структурная мадыфікацыя дадзенага займеннікавага паўтору: “дзеінік – дзейнік – дапаўненне”. Паўтор займенніка *яго* ў апошнім сказе ўзмацняе значэнне назоўнікаў і павышае іх ролю ў раскрыцці ідэйна-тэматычнага зместу тэксту.

Займеннік *гэты* ў ролі дзейніка можа выражаць агульны сэнс не толькі аднаго, але і двух ці больш папярэдніх сказаў, магчыма, і ўсёй папярэдняй страфы.

Сымволам добра, сьвету, жыцця было сонцэ; - сымволам зла і сьмерці – цмень. Гэтыя праціўныя сабе дзьве сілы вечна павінны былі змагацца паміж сабой, вечна ваеваць за ўласць над сьветам[Н.Н. - 1910. - № 15. - с. 236].

Зара за касцом павінен ён так сама разбіць рады, але прад вечэрам злажыць траву ў вялікіе копы – на якіе 4 вазы, ды ешчэ акуратна пратаптаць пласты. Калі ў гэтых копах патрымаць сена дзень, або два, тады яно, хоць сагрэецца і пацямнее, але будзе меці вельмі прыемны запах, бытцам ад сьвежаго спечэнаго хлеба. А калі трава ўжо гэтак сагрэецца, што, як усунеш ў сярэдзіну руку, будзе парыць, - тады трэба параскідаць тые копы; праз колькі гадзін – як будзе добрая пагода – вязі ўжо сена ў пуню! Гэты спосаб тым добры, што збор сена мала каштуе, а цьвёрдыя травы памягчэюць і набяруць прыемаго запаху [Н.Н. - 1910. - № 26. - с. 395].

Дзіця расце між людзьмі, каторым ненавісна ўсялякая крыўда. І ў гэтай атмасферы буіна расцвітаюць заложаныя ў душы яго зярняты, даюць багаты ўраджай. Хлопчык з болем у сэрцы глядзіць на волікаў, што пад цяжкім ярмом аруць зямліцу на карысьць людзям. З слязьмі ў вачах слухае ён аповесць аб тым, як бедныя кітайцы на спякоце працуюць, збіраючы гарбату, каб мы мелі што піць. Жаль знімае душу яго, і так хочацца намагчы гэтым няшчасным, даць ім хоць крыху адпачынку і ўцехі.

Гэтыя думкі рояцца ў дзіцячай галоўцы, і вось родзіцца ў ёй смелае жаданне: знайсці цудатворную кветку папараці і таемнай сілай яе даць ічасце ўсяму жывому на зямлі [15, с. 185].

У публіцыстычных тэкстах к. XIX – п. XX стст. функцыя ўказальнага займенніка ў сказе можа ўзмацняцца выкарыстаннем указальнай часціцы *вось*.

*Адно толькі перэшкаджало народу скарыстаць з дабытай власці: гэта тое, што міністры ў Чэрногоры назначаліся князем, споўнялі толькі яго волю і залежалі толькі ад яго. А народ ня меў права трэбаваць ад іх атчоту за іх паступі, ня меў права зменіць або судзіць іх, хоць бы зрабілі яны што злое, бо міністры ўсё рабілі згодне з волею сваяго самовластнага князя, на каторага нима суду. **Вось гэта** і не давала народу можнасці самому управляць сабою праз сваіх выборных людзей: хоць бы іхняя Дума і пастанавіла нешта патрэбнае для народу, то міністры маглі гэтаго ня споўніць [Н.Н.-№ 2.- 1906.-С.2].*

Займеннікавая сувязь мае наступныя структурныя мадыфікацыі:

1) “дапаўненне – дзейнік”:

*Скачуць аганькі і вабяць **хлопчыка** глыбей і глыбей у гушчар, у топкае балота. А ён не глядзіць ні на што: светлая думка развейвае цемру ночы, разганяе ўсялякія стражгі, што сцерагуць заклатай кветкі купальскай [15, с.185].*

2) “дзейнік – дзейнік”:

***Хлопчык** з болем у сэрцы глядзіць на волікаў, што пад цяжкім ярмом аруць зямліцу на карысць людзям. З слезмі ў вачах слухае ён аповесць аб тым, як бедныя кітайцы на спякоце працуюць, збіраючы гарбату, каб мы мелі што піць [15, с. 185].*

*Колькі дзён таму раптоўна памерла 19-гадовая **панна Астроўская**, асоба надзвычай мілая, адукаваная, з бездакорнаю рэпутацыяй... Была **яна** гандляркаю ў адной заняпалай кнігарні, дзе атрымлівала ў месяц 15р.с. [14, с. 143].*

*Слыны **Бжазоўскі**, несумненна, з судовых хронік адразу прайойдзе ў легенды, так часта яго судзяць. 16 мая ён зноў будзе фігураваць у мясцовым судзе як падсудны [14, с. 143].*

3) “дапаўненне – акалічнасць”:

*Шкада, што не ўсе такія рупныя **дзяўчаткі**, як гаспадынька пекных красачак! Трапляюцца між **вамі** і такія, што пры спатканні хоць вочы ў кішэнь хавай... [15, с. 187].*

4) “дзейнік – дапаўненне”:

***Выстава** скамплектавана. Пройдемся па ёй [15, с. 144].*

5) “недапасаванае азначэнне – дапаўненне”:

*Скачуць вознікі, слабеюць сілы **дзіцяці**. Вязнуць ногі **яго**: балота цягне ўглыб, туліць і вабіць у мяккую пасцельку сваю [15, с. 185].*

Сінтагматычны аспект вывучэння лексічных адзінак з’яўляецца актуальным пры даследаванні спецыфічных рыс у публіцыстычных тэкстах к. XIX – п. XX стст. Думаецца, што разгляд моўных сродкаў пралівае святло на развіццё мовы беларускага народа ў той час, а выкарыстанне лексічнага паўтору паказвае на стылістычныя магчымасці моўных адзінак, іх ролю ў сістэмна-структурнай арганізацыі тэксту, садзейнічае ўпарадкаванню слоўнай пабудовы публіцыстычнага тэксту.

Пры аналізе публіцыстычных тэкстаў к. XIX – п. XX стст. заўважаецца і выкарыстанне аўтарамі **дэрывацыйнага, антанімічнага і сінанімічнага паўтораў**. Дэрывацыйны паўтор аб’ядноўвае аднакаранёвыя словы розных часцін мовы. Гэты від паўтору сумяшчае парадigmatyчныя і сінтагматычныя характарыстыкі моўных адзінак. Напрыклад:

*Дзеля гэтага людзі таго веку прыносілі багам, **святкавалі святы** ў іх чэсць [15, с. 209].*

*Вота ж пад слова “**купалле**” замест паняцця святло, яснасць, багацце, ураджай падставілі паняцце **купель – купаць** [15, с. 210].*

*Ён то хацеў адно перамяніць **няволю**, но, бачу, вельмі ашукаўся, бо хаця нам ронд маскоўскі нічога ў шэсць лет не зрабіў, но мы як пачулі, што і мужык можа быць **вольны**, так пачалі пытацца ў людзей разумнейшых і талкаваці паміж сабою, аж зразумелі, што то **вольнасць** значыць [13, с. 30].*

Паводле колькасці кампанентаў вызначаюцца двухкампанентныя паўторы: **святкавалі** (дзеяслоў прошлага часу) – **святы** (назоўнік), **купель** (назоўнік) – **купаць** (інфінітыў), **няволю** (назоўнік) – **вольны** (прыметнік).

Антанімічныя і сінанімічныя паўторы засяроджваюць увагу чытача асаблівай вобразнасцю і выяўленчай выразнасцю. Яны насычаюць публіцыстычны тэкст дадатковай інфармацыяй. Сінанімічныя паўторы выклікаць асацыятыўнае ўяўленне ў чытача.

Сярод яўрэяў ёсць вальнадумцы і людзі патрыярхальных поглядаў, **багатыя і бедныя**, эксплуататары і тыя, каго эксплуатаюць [14, с. 176].

Жанчын і дзяцей, старых і юнакоў зневажаў, катаваў, закоўваў у кайданы, забіваў самым жахлівым спосабам сем'і, цэлыя вёскі і ваколіцы зруйнаваў, а жыхароў пагнаў у снежныя стэпы Сібіры [13, с.69].

Шэсць лет мінула, як пачыналі **гаварыць** а свабодзе мужыцкай. **Гаварылі, талкавалі і пісалі** многа, а нічога не зрабілі... [13, с. 27]. Дзеясловы **талкавалі, пісалі** сталі кантэкстуальнымі сінонімамі да дзеяслова **гаварылі**.

Пры разглядзе публіцыстычных тэкстаў к. XIX – п. XX стст. заўважаецца частае выкарыстанне такога элемента сінтаксісу, як злучніка пры аднародных членах сказа. Паўтор злучніка, ці шматзлучнікаваць, або полісіндэтон, падкрэслівае мэтанакіраванасць і адзінства таго, што аўтар пералічвае ў тэксце. Напрыклад: **Затое** трамвай пазбавіць шмат якіх рамізнікаў (хоць хто там вельмі дбае пра лёс нейкіх рамізнікаў!) кавалка хлеба; **затое** гараджане, якія дагэтуль ахвотна рабілі невялікі шпацыр, панясуць свае дзесяткі ў кішаню падрабочыка; **затое** на цесных, крывых і ўзгорыстых вуліцах шмат будзе няшчасных выпадкаў [14, с. 156]!

Паны самі гаспадаркай, блізка што саўсім не займаюцца, бо гультаі, -двары іх аддаюцца у арэнду людзям, каторыя, ні маючы нічога супольнага с культурным земляробствам – пустуюць зямлю і кідаюць яе на горэ і бяду тым селянам, каторыя купляюць яе; селяне-ж не маюць **ні** занья, **ні** прыкладу, **ні** грошы [Н.Н.- 1911.-№49.-С.637].

Названая сінтаксічная фігура запавольвае тэмп пры чытанні і робіць яго больш разважлівым, але разам з тым паступова ўзмацняецца сэнсавае і эмацыянальнае напружанне пры ўспрыманні інфармацыі:

І цяпер можна смела сказаць, што **ни** стражники, **ни** урядники, **ни** жандары не патрапяць ўжо злавіць “крамолу” ў нашых вёсках и хвесьци яе са свету [Н.Н.- 1906.-№6.-С.6].

Памятаю я **і** Люцынку, **і** яе гаспадара: старэнькі ўжо тады быў. але надта добры, вясёлы, жыртаблівы [Н.Н.- 1910.-№35.-С.538].

Злучнікі **то**, і акцэнтуюць увагу на пераліку прадметаў, дзеянняў, якія адбываюцца не паслядоўна адно за другім, а разам са злучнікам перадаюць пераменнае чаргаванне:

Ад дыму **і** сьцены, **і** сталяваньне **і** печ чорны – сажай пакрыты [Н.Н.- 1911.-№47-48.-С.614].

Толькі сам гаспадар, **то** шчэ дзяржыцца, бо ён у хаці, так сказаць, як не жыве: **то** ў полі працуе, **то** ў лес паехаў, **то** на надворку круціцца – усяго, што пад'еў ды палежаў на пячы [Н.Н.- 1911.-№47-48.-С.614].

Найстаршая з кабет або каторая з дзяцей сцеражэ дзеда-лучніка; **то** вугаль абатрэ, **то** свежую лучынку ўшчэліць [15, с. 181]!

Падкрэслена выдзяляльным кампанентам, які садзейнічае цэласнасці структуры публіцыстычнага тэксту, выступае анафарычнае выкарыстанне злучніка:

Што вясковая земля вельмі запушчэна – гэта праўда. **Што** ураджаі нават на добрагноеных кавалках зямлі зусім слабыя – і гэта праўда [Н.Н.- 1911.-№13.-С.184].

І ў тым часі, калі Дума скрылася ў сябе, быццам смоўж у сваю шалупіху, па ўсёй вялікай стране будзяцца з доўгаго сну розныя націі, ахвоча і пільна працуюць над адбудаваньнем свайго жыцця, сваёй культуры; прабіваюцца скрозь жывыя, творчэскія сілы, і жыцьцё бурліцца і пеніцца, здабываючы сабе новыя дарогі. **І** ў гэтай жывой працы народ бярэ сілу і веру ў лепшаю будучыню [Н.Н.- 1911.-№20.-С.258].

Ужыванне аднаго і таго ж злучніка пры аднародных членах сказа, сапраўды, з'яўляецца адным з моцных сродкаў выразнасці, звязнасці кампанентаў у сказе:

Гаспадару схадней аддаць паўнейшы мяшок, але другаку-дзе садзіць **і** пыл, **і** зяло, а на яду сабе мець хоць меншую частку зерна, бо яно **і** сытней, **і** спарней [Н.Н.- 1911.-№13.-С.184].

Я падумаў, што і у нас будзе гэтаксама, як у Мікіты, і як толькі аткрылося мейсцо у фабрыцы, тоя і пакінуў **і** загон, **і** дом, **і** бацьку, **і** братоў.. [Н.Н.- 1911.-№50.-С.650].

Прыслоўе дзе выкарыстоўваецца ў якасці злучальнага слова пры пералічэнні дзеянняў:

Здаецца, быццам з далёкай чужыны пераносіш ты нас у родны край – родну вёску, **дзе** мы ўзраслі, **дзе** першыя думкі складалі, **дзе** гора і радасць першы раз спазналі... [15, с.180].

Пералічальна-размеркавальны злучнік *ці то-ці то* ўжываецца для сувязі членаў сказа з адценнем меркавання:

Ци то справа будзе аб утрыманню школ, шпіталёў, **ци** аб налажэнню справядлівага падатку, аб доглядзі за дарогамі помачы ў нешчасыю або беднасці, **ци** аб страхоўцы: *ўсё гэта найлепей можна ўвесці ды добра паставіць, калі сам народ будзе аб тым клапаціцца* [Н.Н.- 1907.-№15.-С.6].

Другім пашыраным сродкам сінтаксісу, які паўтараецца ў публіцыстычных тэкстах, з'яўляецца адзін і той жа прыназоўнік, які ставіцца перад назоўнікам ці перад азначаемым словам, што адносіцца да гэтага назоўніка, выконвае сваю пэўную функцыю і надае асобую семантычную вагу назоўніку. Прыназоўнікі могуць размяшчацца як у межах аднаго сказа, так і пры анафарычным выкарыстанні, не губляючы пры гэтым узмацняльна-выдзяляльны характар, напрыклад:

на ўжываецца: 1) пры абазначэнні паверхні, месца, на якое накіроўваецца зверху што-небудзь:

Зямлю з ямы кладзем у тры кучкі: глебу **на** адно мейсцэ, падглеббе – **на** другое, а пустую зямлю – **на** трэцяе.. [Н.Н.- 1910.-№37.-С.567].

На гліну насыпаюць торфу або зямлі з гародоў, *ці разбітых курганоў (купін) таўшчы-нёй вяршкоў на б.* **На** прыгатаванае такім спосабам мейсцо зваліваюць, ссыпаюць, і складаюць усякае сімяцьцё, с хаты, клеці, пуні, току.. [Н.Н.- 1911.-№23.-С.298];

2) пры абазначэнні колькасці, меры, якія вызначаюць межы чаго-небудзь:

Няхай глядзіць і дзівуецца сама Літва, што яе хопіць яшчэ **на** некалькі штук тлустых свіней, а таксама **на** замежную карову і бычка.. [14, с.166];

3) пры абазначэнні асобы або прадмета, у бок якіх накіравана дзеянне: **На** ворага кожны, хто не здрадзіў сумленню! **На** апошні бой племя герояў заклікае неадпомічаная кроў, свабодная будучыня, шчаслівае заўтра [13, с.53].

у ўжываецца пры абазначэнні месцазнаходжання каго-небудзь:

Ён чужы ў роднай вёсцы, у сваёй сям'і [15, с.180];

да ўжываецца 1) для выражэння адносін, пачуцця да чаго-небудзь:

Такі скарб, каторы ніхто і ніколі адабраць ад нас не здолее, гэта любоў **да** бацькаўшчыны, **да** свайго народа, **да** роднай мовы, - гэта вялікае мілаванне чалавека – слабога, пакрыўджанага [15, с. 179];

2) пры вызначэнні мэты дзеяння:

І, гледзячы на вас, асмеляцца і іншыя, зразумеюць, што шчырае сэрца беларускае б'ецца не толькі пад мужыцкай сярмягай, павераць у ўласныя сілы свае і пойдучь цвёрдай ступой **да** лепшай будучыны, **да** ясных зор шчасця народнага [15, с. 180];

пры ўжываецца для выражэння аднесенасці да чаго-небудзь:

Сенцы на падлозе, **пры** сенцах камора таксама на падлозе, **пры** сенцах каморы пароблены палічкі, шуфлядкі, панасыпаныя крупамі, мукой; вада ў цэбры стаіць, абрусікам пакрыта; ганак – з лавачкам [15, с. 136].

Хата **пры** хаце, гумно **пры** гумне, як адна сем'я, ўзяўшыся за ручкі [Н.Н.- 1911.-№7-48.-С.613];

аб ўказвае на прадмет гаворкі: Памятаю доўгіе восенныя вечары...памятаю цікавыя апавяданія **аб** роднай бацькаўшчыне і **аб** далёкіх халодных краях, куды злая доля заганяе шмат людзей [Н.Н.- 1910.-№35.-С.538];

на ўказвае на тое, на што неабходна звярнуць увагу:

Па гэтай кнізе – **на** гэтай вяковай практыцы, мы павінны вучыцца, як нам трэба кіравацца ў цяперашнім жыцці, каб будаваць лепшую сабе будучыню [Н.Н.- 1910.-№35.-С.537];

пад ўжываецца пры ўказанні на месцазнаходжанне прадмета:

Мейсцы **пад** іх адведзены недалёка мястэчка **пад** узгоркам амаль не супраціў адзін другога [Н.Н.- 1910.-№35.-С.537];

пра ўжываецца пры абазначэнні прадмета размовы, думкі:

“Набліжаецца св. Міхал!”, а разам з гэтай весткаю на вуліцах нашага горада пачынаецца адвечны клопат **пра** змену кватэр; успаміны **пра** кватэры ў Вільні выклікаюць адразу шмат вельмі прыкрых думак **пра** становішча немажых кватарантаў, **пра** санітарны

стан памяшканняў, **пра** занябанья старыя дамы, **пра** адсутнасць адпаведнага транспарту на перавоз мэблі, **пра** дрэннае – не дай божа – надвор’е і інш. [14, с. 167];

ад ўказвае на асобу, якая мае непасрэдную сувязь з чым-небудзь:

Пачаў ён гаварыць с таго, што ў1861 гаду аднялі зямлю прымусам, але аднялі яе не **ад** паноў, а **ад** мужыкоў для памешчыкаў... [Н.Н.- 1907.-№15.-С.1].

Як паказвае аналіз прыкладаў, па меры павелічэння колькасці выкарыстання прыназоўнікаў удакладняецца сэнс сказа, паведамлення.

Лексічны паўтор размяшчаецца ў межах аднаго сказа, у межах абзаца, кантактна і дыстантна, сустракаюцца двухразовыя і шматразовыя паўторы. Паўтор выконвае розную функцыю: кампазіцыйную, эмацыянальнага ўздзеяння на чытача, семантычнага выдзялення слова, з’яўляецца сродкам развіцця думкі, уводзіць новую, дадатковую інфармацыю, злучае сказы паміж сабой. Але, безумоўна, лексічны паўтор заўсёды падпарадкаваны раскрыццю асноўнай тэмы публіцыстычнага тэксту, выражае інтэнцыі аўтара і з’яўляецца адным са сродкаў сувязі сказаў, а таксама садзейнічае цэласнасці і звязнасці публіцыстычных тэкстаў разглядаемага перыяду.

Лексічны паўтор распаўсюджаны паводле колькасці і разнастайны паводле формы выражэння. У залежнасці ад марфалагічнага выражэння паўтарацца могуць назоўнікі, прыметнікі, лічэбнікі, прыслоўі і дзеясловы. Выкарыстанне паўтораных лексічных адзінак накіравана на эмацыянальнае ўздзеянне на чытача, стварэнне кампазіцыйнай цэласнасці тэксту, узмацненне семантыкі паўтараемых слоў.

Прааналізаваны фактычны матэрыял сведчыць і пра тое, што паўтораныя абазначэнні аднаго і таго ж дэнатата і складаюць той сэнсавы ланцужок, які вядзе рэцыпіента ад сказа да сказа, ад абзаца да абзаца, і публіцыстычны тэкст к. XIX – п. XX стст. набывае сваю адметнасць, эмацыянальнасць і лагічнасць і, безумоўна, з’яўляецца асновай для далейшага ўдасканальвання, развіцця публіцыстычнага стылю.

Abstract. The paper considers various ways of using repeats in journalistic texts at the end of the XIX – the beginning of the XX centuries and analyses their role in the structural organization of the texts.

Прынятае скарачэнне

Н.Н. – “Наша ніва”

Літаратура

1. Шабес, В.Я. Событие и текст / В. Я. Шабес. – М. : Высш. шк., 1989. – 175 с.
2. Лепешаў, І.Я. Лінгвістычны аналіз літаратурнага твора / І. Я. Лепешаў. – Мн. : Народная асвета, 1981. – 159 с.
3. Николина, Н.А. Филологический анализ текста : учеб пособие для вузов / Н.А. Николина. – 3-е изд., стереот. – М. : Академия, 2008. – 272 с.
4. Сорокин, Ю.С. Текст: цельность, связность, эмотивность / Ю.С. Сорокин // Аспекты общей и частной лингвист. теории текста / редкол. Н.А. Слюсарева (отв. ред.), Ф.М. Березин, Н.Н. Тромина. – М. : Наука, 1982. – С. 61-74.
5. Трошина, Н.Н. О семантико-синтаксическом аспекте цельности (когерентности) художественного текста / Н.Н. Трошина // Аспекты общей и частной лингвист. теории текста / редкол. Н.А. Слюсарева (отв. ред.), Ф.М. Березин, Н.Н. Тромина. – М. : Наука, 1982. – 192 с.
6. Карпович, Е.И. Связность как лингвистическое и психолингвистическое средство достижения целостности текста / Е. И. Карпович // Полилог. – 1998. – Вып. 1. – С. 46-48.
7. Кожевникова, Квета Об аспектах связности в тексте как целом / Квета Кожевникова; под ред. Г.А. Золотова. // Синтаксис текста : сб науч. ст. – М.: Наука, 1979. – С. 49-67.
8. Гец, М.Г. Некаторыя аспекты англамоўнай творчай пісьмовай мовы, уплываючы на метадыку яе выкладання / М.Г. Гец // Весн. Брэсц. ун-та. Сер. філал. навук. – 2007. – № 1(7). – С.145-151.

9. Мурзин, Л.Н. Текст и его восприятие / Л. Н. Мурзин, А. С. Штерн. – Свердловск : Изд-во Уральс. ун-та, 1991. – 172 с.
10. Бабенко, Л.Г. Филологический анализ текста. Основы теории, принципы и аспекты анализа : учеб. для вузов / Л.Г. Бабенко. – М.:Академ. проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2004. – 464 с.
11. Болотнова, Н.С. Филологический анализ текста : учеб. пособие / Н.С. Болотнова. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Флинта: Наука, 2007. – 520 с.
12. Зимняя, И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке / И. А. Зимняя. – М. : Просвещение, 1985. – 160 с.
13. Каліноўскі, К. За нашу вольнасць. Творы, дакументы / К. Каліноўскі; уклад., прадм., паслясл. і камент. Г. Кісялёва ; сер. 2, гісторыка-літ. помнікі. – Мн. : Беларус. кнігазбор, 1999. – 464 с.
14. Багушэвіч, Ф. Творы: Вершы, паэмы, апавяданні, артыкулы, лісты / Ф. Багушэвіч; [уклад., прадм. Я. Янушкевіча; камент. У. Содаля, Я. Янушкевіча]. – Мінск. : Маст. літ., 1991. – 309 с.
15. Цётка. Выбраныя творы / Цётка ; уклад., прадм. В. Коўтун; камент. С. Александровіча, В. Коўтун ; сер. 1, Маст. літ. – Мінск. : Беларус. кнігазбор, 2001. – 336 с.

Гомельский государственный
университет им. Ф. Скорины

Поступило 08.07.09

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф. СКОРИНЫ